

Journal of Social Sciences

Volume 35 | Issue 2

Article 1

2004-01-01

บทบรรณาธิการ

บรรณาธิการ

Follow this and additional works at: <https://digital.car.chula.ac.th/cujss>

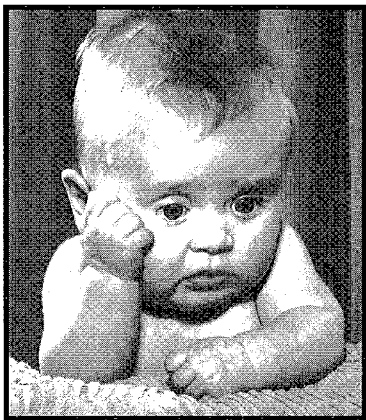
Part of the [Social and Behavioral Sciences Commons](#)

Recommended Citation

บรรณาธิการ (2004) "บทบรรณาธิการ," *Journal of Social Sciences*: Vol. 35: Iss. 2, Article 1.

Available at: <https://digital.car.chula.ac.th/cujss/vol35/iss2/1>

This Editorial is brought to you for free and open access by the Chulalongkorn Journal Online (CUJO) at Chula Digital Collections. It has been accepted for inclusion in Journal of Social Sciences by an authorized editor of Chula Digital Collections. For more information, please contact ChulaDC@car.chula.ac.th.

บทบรรณาธิการ

ในที่สุด วารสารสังคมศาสตร์ ปีที่ 35 ฉบับที่ 2 ประจำเดือนกรกฎาคม-ธันวาคม 2547 ก็ออกสู่สายตาท่านผู้อ่านจนได้ หลังจากที่ล่าช้าไปเป็นเวลาเกือบหนึ่งปี แต่อย่างไรก็ตามท่านผู้อ่านที่ติดตามวารสารสังคมศาสตร์ของคณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยเป็นประจำ จะพบว่า ภายในระยะเวลา 6 เดือนที่ผ่านมา เราได้ผลิตวารสารสังคมศาสตร์ออกมาถึง 3 ฉบับติด ๆ กัน อันได้แก่ ฉบับปรัชญาการเมือง 1-The Matrix ฉบับปรัชญาการเมือง 2-องค์รวม และฉบับล่าสุดที่อยู่ในมือท่านขณะนี้คือ ฉบับวาทกรรม (Discourse) ทางกองบรรณาธิการกำลังเร่งผลิตวารสารสังคมศาสตร์ให้ออกมาทันและสามารถดำเนินไปตามกำหนดระยะเวลาให้ได้ภายในสิ้นปี ซึ่งหมายความว่า ท่านจะได้เพลิดเพลินกับวารสารสังคมศาสตร์ถึง 2 ฉบับภายในระยะเวลาเพียงไม่กี่เดือนข้างหน้า

เหตุที่ฉบับล่าสุดนี้เป็นฉบับวาทกรรม¹ ก็ด้วยเหตุผล 3-4 ประการ ประการแรก บทความเรื่อง **Discourse Theories of Social Research: A Proposed Framework for Reflexive Sociology** ของ อาจารย์

¹ เดิมทีจะให้วารสารสังคมศาสตร์ฉบับนี้เป็นฉบับ "ลูกครึ่ง" ตามที่ได้เคยเกริ่นนำไว้ในฉบับที่แล้ว

ดร. สาวิตรี คทวานิจ แสงมา² เป็นบทความที่ยาวที่สุดในฉบับและเป็นบทความที่ให้ความรู้เกี่ยวกับทฤษฎีว่าด้วยวาทกรรมอย่างละเอียดกว่าที่เคยปรากฏในสิ่งตีพิมพ์ทางวิชาการของไทยที่ผ่านมากี่ว่าได้ เหตุผลประการที่สองคือ บทความที่เป็นภาษาอังกฤษทุกบทความ อันได้แก่บทความเรื่อง **Nationalism and International Relations Theory in England and China** ของ **Dr. William A. Callahan** และ **Monarchical Space VS National Memory: A Short Reflexive on the Politics of Displacement of the University** ของ **ศิโรตม์ คล้ามไพบูลย์** เป็นงานวิชาการที่จัดได้ว่าใช้แนววาทกรรมในการอธิบายและวิเคราะห์เรื่องที่ศึกษา

ประการที่สาม แม้ว่าบทความเรื่อง **รัฐธรรมนูญกับประชาสังคม: การกีดกันใหม่ของกระทรวงมหาดไทย** ของ **รศ. ดร. ชัยสิทธิ์ เจลิมมีประเสริฐ** และ **การสื่อสารด้วยกระบวนการมีส่วนร่วม** ของ **รศ. ดร. ปาริชาติ สถาปิตานนท์** จะไม่ได้ใช้แนววิเคราะห์ในแบบวาทกรรมในการศึกษาของตนก็ตามแต่ทั้งสองบทความได้สะท้อนถึง **วาทกรรม** ที่แตกต่างกันในเรื่องที่ใกล้เคียงกันมาก เพราะ**รัฐธรรมนูญกับประชาสังคม**มีความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกับกระบวนการการมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นอย่างยิ่ง

ประการที่สี่ เดิมที เหตุผลที่เรียกฉบับนี้เป็นฉบับ “วาทกรรม” ก็ด้วยตั้งใจจะยั่วชวนให้คนที่เดินผ่านไปมาตามร้านหนังสือ เมื่อเห็นปกวารสาร สังคมศาสตร์ฉบับนี้จั่วหัวว่า “วาทกรรม” ก็น่าจะสนใจเดินเข้ามาพลิกๆ ดู หรือไม่ก็ตั้งใจซื้อหาไปอ่านยั้งที่פקของตน โดยที่จริง ๆ แล้ว มีบทความที่เกี่ยวข้องกับ “วาทกรรม” ไม่มากนัก และบรรณาธิการและผู้ช่วยบรรณาธิการก็รวมหัวกันหารูปภาพที่ดูจะเกี่ยวข้องกับ “วาทกรรม” มาประกอบ (ดังรูปที่เห็นข้างบน)

² ดร.สาวิตรี คทวานิจ แสงมา จบปริญญาตรีอักษรศาสตรบัณฑิตภาษาอังกฤษ เกียรตินิยมอันดับหนึ่ง จากจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ก่อนจะสำเร็จปริญญาโท ด้านการสื่อสาร และปริญญาเอกด้าน ภาษาและการเมืองจากมหาวิทยาลัยลิเวอร์พูล ประเทศอังกฤษ

โดยนำรูปสมเกียรติ วันทะนะ³ ด้วยเหตุที่อาจารย์สมเกียรติเป็นนักวิชาการไทย ผู้ให้กำเนิดคำว่า “วาทกรรม” ในฐานะที่เป็นคำแปลไทยของคำว่า “Discourse” ส่วนรูปเด็กทารกหน้าแก่ท่าทางครุ่นคิดนั้นเป็นภาพตัวแทนเราๆ ท่านๆ ที่ฉงนสนเท่ห์กับนัยความหมายของ “วาทกรรม” นั้นเอง ด้วยเหตุนี้เองที่บรรณาธิการกำหนดให้ “วาทกรรม” เป็นเรื่องราวที่เป็นหัวเรื่องของวารสารฉบับนี้ เพื่อหวังจะหยอกเฝือกกับผู้อ่านและเป็นจุดขายไปในตัว

แต่เอาเข้าจริง ๆ ปรากฏว่า ไม่จำเป็นต้องไปช่วยวนลอลกลวงแต่ประการใด เพราะไป ๆ มา ๆ เนื้อหาเรื่องราวของวารสารฉบับนี้ มันกลับกลายเป็นเรื่องราวที่เกี่ยวกับ “วาทกรรม” ไปเสียจริง ๆ ดังที่ปรากฏตามเหตุผลข้อหนึ่งถึงข้อสาม

สองวาทกรรม “ประชาสังคม”

ธรรมรัฐกับประชาสังคม: การถือใหม่ของกระทรวงมหาดไทย---

รศ. ดร. ชัยสิทธิ์ เกลิมมีประเสริฐ

และ

การสื่อสารด้วยกระบวนการมีส่วนร่วม---

รศ. ดร. ปาริชาติ สถาปิตานนท์

บทความ **ธรรมรัฐกับประชาสังคม: การถือใหม่ของกระทรวงมหาดไทย** ของ **ชัยสิทธิ์ เกลิมมีประเสริฐ** เป็นบทความที่แปลงมาจากงานวิจัย ดังนั้น จึงยังคงกลิ่นอายของงานวิจัยไว้พอควร ชัยสิทธิ์ได้ทำการศึกษาประชาคม ๕ จังหวัด ได้แก่ น่าน พิษณุโลก นครปฐม เพชรบุรี กาญจนบุรี ขอนแก่น มหาสารคาม นครศรีธรรมราช พัทลุง สงขลา และตรัง และประชาคมตำบล 14 ตำบลจาก แม่ฮ่องสอน เชียงใหม่ น่าน ลำพูน เพชรบุรี สุพรรณบุรี ราชบุรี

³ รองศาสตราจารย์ ดร. สมเกียรติ วันทะนะ อดีตคณบดี คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

กาฬสินธุ์ ขอนแก่น มหาสารคาม ร้อยเอ็ด กระบี่ สงขลา นครศรีธรรมราช ผู้อ่านจะได้รับความรู้เกี่ยวกับสภาพพื้นฐานของพื้นที่ศึกษาดังกล่าว โดยชัยสิทธิ์ได้สร้างดัชนีชี้วัดในการประเมินความเป็นประชาสังคมและธรรมรัฐในพื้นที่ต่างๆ ดังกล่าว โดยมีกรอบทั้งที่เป็น good governance และ bad governance⁴ ซึ่งจะเป็นประโยชน์อย่างยิ่งสำหรับผู้อ่านที่สนใจจะทำวิจัยโดยมีเกณฑ์วัดที่เป็นรูปธรรมชัดเจนในเรื่องที่ค่อนข้างเป็นนามธรรม

สิ่งที่น่าสังเกตและสนใจในบทความนี้คือ กรอบของการวิจัยเรื่องนี้ที่สะท้อนให้เห็นถึงวาทกรรมเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับประชาชนจากมุมมองของรัฐที่เห็นว่า บทบาทและภารกิจของกระทรวงมหาดไทยต้องมีความเชื่อมโยง และสนับสนุนส่งเสริมกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชน ที่เรียกว่า กระบวนการเคลื่อนไหวตามแนวทาง “วิถีประชา” (civic movement) อย่างใกล้ชิดทุกขั้นตอน มีการทำงาน มีความเข้าใจอย่างต่อเนื่องเป็นองค์รวมต่อกระบวนการดังกล่าว แม้ว่าพัฒนาการของแนวคิดและการเคลื่อนไหวตามแนว “วิถีประชา” มักให้ความรู้สึกว่าเป็น เรื่องนี้เป็น กระบวนการชุมชนพลเมืองที่เป็นธรรมชาติอยู่แล้วสามารถอยู่ได้ด้วยตัวเอง บริสุทธิและเป็นอิสระจากรัฐค่อนข้างมาก แต่อย่างไรก็ตาม เมื่อพิจารณา สภาพความเป็นจริงทางสังคม ประเด็นสำคัญของกระบวนการดังกล่าวก็คือ การเคลื่อนไหวตามแนว “วิถีประชา” กับการทำงานของหน่วยงานรัฐบาล และภาคธุรกิจเอกชนจะต้องสัมพันธ์กัน อันเป็นแนวโน้มที่จะเกิดมากยิ่งขึ้น ในอนาคต⁵

⁴ รศ. ดร. ชัยสิทธิ์ เจริมมีประเสริฐ, ธรรมรัฐกับประชาสังคม: ภารกิจใหม่ของกระทรวงมหาดไทย หน้า 14-15.

⁵ รศ. ดร. ชัยสิทธิ์ เจริมมีประเสริฐ, ธรรมรัฐกับประชาสังคม: ภารกิจใหม่ของกระทรวงมหาดไทย หน้า 5.

จากข้อความข้างต้นชี้ให้เห็นว่า วาทกรรมเรื่องประชาสังคมของรัฐนั้น มุ่งไปที่การเสริมสร้างประชาสังคมแบบไทย ๆ ที่ต้องอาศัยกระทรวงมหาดไทย เป็นตัวเชื่อมสนับสนุนและดูแลติดตามอย่างใกล้ชิดทุกขั้นตอน ซึ่งในขณะที่ บทความของปาริชาติทำให้เราได้เห็นวาทกรรมอีกชุดหนึ่งในเรื่องเดียวกันที่ชี้ให้เห็นถึงปัญหาของการสื่อสารแบบเดิม ๆ ระหว่างราชการกับชาวบ้าน หรือในแบบ “มหาดไทยดูแลชาวบ้าน” ดังที่เธอได้ยกตัวอย่างเพลง “ผู้ใหญ่ลี” ที่สะท้อนถึง ภาพปัญหาการพัฒนาสังคมไทยในยุคหลังการประกาศใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจ และสังคมแห่งชาติฉบับที่ 1 ในปี พ.ศ. 2504 ที่การติดต่อสื่อสารเกิดขึ้นใน ลักษณะแบบบนลงล่าง (top-down) หรือจากผู้มีอำนาจไปยังผู้ด้อยอำนาจ กว่า⁶ แต่ในช่วง 20-30 ปีที่ผ่านมา ปาริชาติเห็นว่า สังคมไทยเริ่มเชื่อว่า การมีส่วนร่วมของพันธมิตรฝ่ายต่าง ๆ โดยเฉพาะกลุ่มบุคคลที่มีส่วนได้ส่วนเสีย หรือ ได้รับผลกระทบจากปัญหาการพัฒนาต่าง ๆ เป็นเสมือนแนวทางที่จะทำให้ โครงการพัฒนาต่าง ๆ ดำเนินการอย่างมีประสิทธิภาพ และก่อให้เกิดความ ยั่งยืนในที่สุด⁷

ประเด็นสำคัญเบื้องหลังวาทกรรมชุดนี้คือ ความเข้าใจที่ว่า การสื่อสาร ด้วยกระบวนการมีส่วนร่วมมิใช่เป็นเพียงแค่แนวทางการปฏิบัติเท่านั้น แต่เป็น เรื่องของสิทธิมนุษยชนขั้นพื้นฐานด้วยโดยเฉพาะอย่างยิ่ง คนในระดับรากหญ้า ของสังคม ควรได้รับการเปลี่ยนบทบาทจากเป้าหมายของการพัฒนาไปสู่การเป็น ผู้มีส่วนร่วมในการพัฒนา⁸

เมื่อเปรียบเทียบทั้งสองบทความ จะเห็นว่าบทความของชัยสิทธิ์มี ประเด็นที่ซ่อนอยู่ โดยที่เจ้าตัวจะรู้ตัวหรือไม่ก็ไม่ทราบได้ นั่นคือ ทักษะที่ยังขาด ความเชื่อมั่นในจิตสำนึกของประชาชนทั่วไปในระดับรากหญ้า จึงจำเป็นที่รัฐ

⁶ รศ. ดร. ปาริชาติ สถาปิตานนท์, การสื่อสารด้วยกระบวนการมีส่วนร่วม หน้า 52-53.

เพ็ญอ้าง, หน้า 54.

⁸ เพ็ญอ้าง, หน้า 56.

จะต้องคอยทำหน้าที่เป็นพี่เลี้ยงหรือผู้อภิบาล ส่วนงานของปาริชาติก็เน้นไปที่การมีส่วนร่วมในฐานะที่เป็นสิทธิมนุษยชนพื้นฐานด้วยซ้ำ และยืนยันว่า ไม่ควรมองประชาชนในฐานะที่เป็นเป้าหมายที่จะต้องเข้าไปช่วยเหลือหรือพัฒนาพวกเขา แต่ควรมองประชาชนในฐานะพันธมิตรที่มีสิทธิอันชอบธรรมในการกำหนดทิศทางการพัฒนาร่วมกัน^๑

จะว่าไปแล้ว บทความทั้งสองนี้อาจเป็นบทความที่ขัดแย้งกันหรือเสริมกันได้อย่างน่าอัศจรรย์ เพราะทั้งสองต่างเน้นไปที่การมีส่วนร่วมในแนวราบมากกว่าในแนวดิ่ง ส่วนของปาริชาตินั้นก็มีความชัดเจนจากการที่เธอเน้นว่า การสื่อสารระหว่างราชการกับชาวบ้านในแบบเดิมคือ ในลักษณะของผู้มีอำนาจกับผู้อยู่ใต้อำนาจ (top down) นั้นเป็นรูปแบบเก่าที่ต้องได้รับการเปลี่ยนแปลง เพียงแต่ว่ารัฐจะยอมรับประชาชนในฐานะพันธมิตรที่เท่าเทียมกันหรือจะมองพวกเขาในฐานะของเป้าหมายที่ต้องได้รับการประคบประหงมอภิบาลอย่าง “พ่อเมืองดูแลลูก ๆ” แม้แต่การพัฒนาประชาสังคม ยังต้องเข้าไปช่วยก่อสร้างวางฐานให้ เรามีความเชื่อในเรื่องประชาธิปไตยแบบไทย ๆ กันมาแล้ว คราวนี้ถึงคราวที่เราจะมีประชาสังคมแบบไทย ๆ กันแล้วกระมัง !?

^๑ เพิ่งอ้าง, หน้า 56.

สองวาทกรรม (แนวฮาวายอิ)
“ชาติ ประวัติศาสตร์ ความทรงจำและทฤษฎี”
Nationalism and International Relations Theory in
England and China

By William A. Callahan

Monarchical Space versus National Memory:
A Short Reflexive on the Politics of Displacement of University
By Sirote Klampaiboon

นอกจากงานของบิล คาลาแฮนจะสามารถจัดได้ว่าเป็นงานแนวหลังสมัยใหม่แล้ว เจ้าตัวเองก็ยังยอมรับยี่ห้อดังกล่าวนี้ด้วย ซึ่งอาจจะแตกต่างจากนักวิชาการตะวันตกหลายคนที่แม้ว่างานจะออกเป็นแนวหลังสมัยใหม่ แต่เจ้าตัวเองกลับไม่แน่ใจว่าตัวเองเป็นพวกหลังสมัยใหม่หรือเปล่า ! งานของคาลาแฮน นอกจากจะปรากฏในด้านของการศึกษาพื้นที่เฉพาะ (area studies) อย่างงานเกี่ยวกับการเมืองจีนและไทยที่ดูจะแปลกแยกไปจากงานศึกษาพื้นที่เฉพาะในเรื่องเดียวกันของนักวิชาการอื่นๆ แล้ว บิลยังมีความสนใจในเรื่องเกี่ยวกับทฤษฎีการเมืองและรวมถึงทฤษฎีการเมืองระหว่างประเทศด้วย ดังที่ปรากฏให้เห็นในวารสารสังคมศาสตร์ฉบับนี้ในหัวข้อ **Nationalism and International Relations Theory in England and China** หรือ **ชาตินิยมและทฤษฎีความสัมพันธ์ระหว่างประเทศในอังกฤษและจีน** จะว่าไปแล้ว ตัวบิลเองไม่ใช่คนอังกฤษ เขาเป็นคนอเมริกัน เกิดและเติบโตที่เมืองเล็ก ๆ แห่งหนึ่งในมลรัฐวิสคอนซิน และไปสำเร็จการศึกษารัฐศาสตร์ในระดับปริญญาเอกที่มหาวิทยาลัยฮาวายอีที่มานัว ซึ่งเป็นสถาบันที่คนไทยในแวดวงวิชาการรู้ดีว่าเป็นแนวทางเลือกและแนวหลังสมัยใหม่ ดังที่เราพบได้จากผลิตผลของฮาวายอีรุ่นใหม่ๆ อย่าง ดร. เดชา ตั้งสีฟ้า และที่เคยกำลังศึกษาอยู่และมีผลงานตีพิมพ์ในวารสารของเราแล้ว ได้แก่ ศิโรตม์ คล้ามไพบูลย์

งานแนวหลังสมัยใหม่ที่เกี่ยวกับทฤษฎีการเมืองระหว่างประเทศที่จัดได้ว่างานคลาสสิกไปแล้ว ก็คืองานของ James Der Derian และ R.B.J. Walker อย่างเช่นผลงานในปี ค.ศ. 1989 *International/Intertextual Relations. Postmodern Reading of World Politics* (Issues in World Politics) ที่ James Der Derian เป็นบรรณาธิการร่วมกับ Michael J. Shapiro ผู้ซึ่งเป็นนักวิชาการคนสำคัญที่มหาวิทยาลัยฮาวายอี-มานัว และเป็นอาจารย์ของนักวิชาการไทยจำนวนหนึ่ง Shapiro เคยมาบรรยายเกี่ยวกับมุมมองใหม่ในเรื่องอำนาจอิมพีเรียลโดยที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์เมื่อไม่นานมานี้ งานของ Der Derian ที่สำคัญอีกชิ้นหนึ่งคือ **Virtuous War: Mapping the Military-Industrial-Media-Entertainment Network** (Boulder, Colorado: Westview Press, 2001) ส่วนงานชิ้นคลาสสิกของ Walker คือ **Inside/Outside International Relations as Political Theory** (New York: Cambridge University Press: 1993) งานชิ้นหลังนี้ นิสิตนักศึกษาบ้านเราอาจจะเคยเห็นผ่านตาบ่อยๆ เพราะพบได้ในห้องสมุด และเป็นหนังสือเล่มหนึ่งที่ศาลาแสนอั่งถึงในบทความชิ้นนี้ของเขา

ที่มาของบทความชิ้นนี้ของศาลาแสน นำมาจากสาเหตุพื้นฐาน 3 ประการ นั่นคือ หนึ่ง เขาเป็นผู้เชี่ยวชาญเรื่องจีน เคยใช้ชีวิตอยู่ในเมืองจีนในการเก็บข้อมูลทำวิจัยและสามารถอ่านและพูดภาษาจีนได้ สอง หลังจากที่เขาลาออกจากการเป็นผู้อำนวยการหลักสูตรนานาชาติในสาขา PPE (Philosophy, Politics, and Economics) ที่มหาวิทยาลัยรังสิต เขาได้ไปเป็นอาจารย์ประจำที่ภาควิชาการเมือง มหาวิทยาลัยดาร์แรม (Department of Politics, University of Durham) ประเทศอังกฤษเป็นเวลาพอสมควร จนกระทั่งได้เป็นหัวหน้าภาควิชาในช่วงเวลาหนึ่ง สาม เขาศึกษารัฐศาสตร์มาจากสถาบันฮาวายอี-มานัว ซึ่งทำให้เขาได้รับอิทธิพลแนวหลังสมัยใหม่มาไม่น้อย ปัจจัยหลักสามประการนี้เองที่ก่อตัวออกมาเป็นบทความที่ท่านเห็นในวารสารฉบับนี้

จากมุมมองแนวหลังสมัยใหม่ที่ได้รับอิทธิพลจากฟูโกและนิทเช่ย่อมเห็นว่า องค์ความรู้หรือสิ่งที่เรียกว่าความจริงบริสุทธิ์นั้นไม่มีในโลกนี้ องค์ความรู้ทั้งหลายย่อมมีสหชาติและสหสัมพันธ์กับอำนาจอย่างไม่ควรแยกจากกัน ปรัชญาและทฤษฎีต่างๆ ก็ไม่สามารถหนีพ้นจากกฎข้อนี้ไปได้ ทฤษฎีความสัมพันธ์ระหว่างประเทศก็ถูกมองว่าเป็นองค์ความรู้อย่างหนึ่ง และโดยเฉพาะอย่างยิ่งจากพวกที่เชื่อในพลังและความสากลของการใช้เหตุผลย่อมเห็นว่า ทฤษฎีหนึ่งย่อมมีสถานะของการเป็นความรู้ที่ใช้ได้และชอบธรรม แม้ว่าบางทฤษฎีจะยังไม่ถึงดวงดาว นั่นคือ ยังไม่ไปถึงสถานะของความเป็นสังขธรรมสากล แต่กระนั้น พวกเขาก็เชื่อว่า ความรู้ในแบบทฤษฎีมันก็ยังคงเดินไปในเส้นทางแห่งเกียรติยศนั้นอยู่ดี ไม่ใช่ความคิดเรื่องเล่าของตาสีตาสาหรือนายด่านายแดง

แต่สำหรับคาลาแฮน ทฤษฎีความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ ไม่ว่าจะเกิดที่ไหน หรือเป็นของนักคิดคนใด ย่อมเป็นผลิตผลของสหสัมพันธ์ระหว่างอำนาจและความรู้ในฐานะกำเนิดนั้นๆ หรือบริบทนั้นๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งบริบทของความเป็นชาติ (national context)¹⁰ ทฤษฎีความสัมพันธ์ระหว่างประเทศแนวอเมริกันก็ตกอยู่ในข่ายนี้เช่นกัน และโดยแท้จริงแล้ว ไม่เพียงแต่ทฤษฎีความสัมพันธ์ระหว่างประเทศอเมริกันเท่านั้น แต่รวมถึงทฤษฎีสังคมศาสตร์อเมริกันโดยรวมด้วย “American Social Science” ที่ตกอยู่ในเครือข่ายสายใยแห่งปฏิบัติการทางอำนาจอิทธิพล/ความรู้ภายใต้บริบทของความเป็นชาติ-จักรวรรดิที่กระทำการให้ผู้คนในโลกส่วนใหญ่พากันเข้าใจว่า สังคมศาสตร์แนวอเมริกัน คือ องค์ความรู้สังคมศาสตร์โดยทั่วไป หรือ องค์ความรู้สังคมศาสตร์สากลบริสุทธิ์ ซึ่งในกรณีของ “สังคมศาสตร์อเมริกัน” นี้ คาลาแฮนกล่าวไว้ในตอนต้นของบทความของเขาว่า ที่ผ่านมามีงานเขียนจำนวนไม่น้อยที่ได้ถอด

¹⁰ ทำให้นึกถึงงานอย่าง *The history of political thought in national context* (Cambridge: Cambridge University Press: 2001) ที่มี **Dario Castiglione and Iain Hampsher-Monk** เป็นบรรณาธิการ

หน้ากากหรือ “รื้อสร้าง” (deconstruct) โยงใยความสัมพันธ์ระหว่างความรู้และอำนาจในทฤษฎีความสัมพันธ์ระหว่างประเทศและสังคมศาสตร์อเมริกัน แต่สำหรับในกรณีของทฤษฎีความสัมพันธ์ระหว่างประเทศของอังกฤษและจีนนั้น ยังไม่มีใครทำ คาลาแฮนจึงอาสารับหน้าที่นี้ !

คาลาแฮนชี้ให้เห็นว่า การรื้อสร้างทฤษฎีความสัมพันธ์ระหว่างประเทศทั้งของจีนและอังกฤษนั้น สามารถเข้าใจได้โดยมองผ่านประเด็นบริบทของความเป็นชาติ ซึ่งปรากฏภายใต้มุมมองของมาตรฐานแห่งอารยธรรม (standards of civilization) และความเป็นจักรวรรดิ (empire) อีกชั้นหนึ่ง คาลาแฮนเชื่อว่า จีนและอังกฤษไม่ต่างกันในแง่ที่เราจะมอง (theoretical gaze)" และเข้าใจทฤษฎีความสัมพันธ์ระหว่างประเทศของทั้งสองผ่าน “มาตรฐานแห่งอารยธรรม” และจุดยืนแห่งความเป็น “จักรวรรดิ” ของชาติของตน แต่กระนั้น ในด้านเนื้อหาและรายละเอียดของมาตรฐานแห่งอารยธรรมและความเป็นจักรวรรดิของทั้งสองนั้นแตกต่างกัน เพราะ “อารยธรรม-ชาติ-จักรวรรดิ” อังกฤษไม่ได้มีประวัติศาสตร์แบบของจีน อีกทั้งก็ไม่ได้อิงอยู่กับความเป็นสังคมนิยมไร้ชนชั้นแบบของจีนในยุคสมัยใหม่ด้วย รายละเอียดเรื่องราวจะเป็นอย่างไร และแนวการวิเคราะห์หรือการมองทฤษฎีความสัมพันธ์ระหว่างประเทศของคาลาแฮนจะสามารถเป็นเครื่องมือให้เรา “มอง” การเรียนการสอนทฤษฎีความสัมพันธ์ระหว่างประเทศของไทยว่า “มีอะไรแบบนั้นกับเขาหรือไม่ ?” หรือตก (หรือควรถก !) อยู่ในเครือข่าย “โย” ของแมงมุมตัวไหน เช่น แมงมุมอเมริกัน แมงมุมอังกฤษ แมงมุมจีน หรือควรจะสร้าง “โย” ของแมงมุมไทยขึ้นมาสำหรับเพื่อนบ้านใกล้เคียง ก็ขอเชิญศึกษาจากงานของคาลาแฮนกันด้วยตัวของท่านเอง !

ส่วนอีกหนึ่งที่กำลังจะเป็นผลผลิตที่สำเร็จสมบูรณ์ของสำนักรัฐศาสตร์ฮาวายอี-มานัว ก็คือ ศิโรตม์ คล้ามไพบูลย์ เจ้าของรางวัลม.ล. บุญเหลือ

" คาลาแฮนใช้ศัพท์ตามแนวของฟูโก ดู "Nationalism and International Relations Theory." ในวารสารสังคมศาสตร์ ฉบับนี้ หน้า 81.

เทพยสุวรรณ จากผลงานวิจารณ์ภาพยนตร์ “จดหมายเหตุแผ่นดิน” และผลงานทางวิชาการมากมาย ทั้งในรูปเล่มหนังสือ งานวิจัย และบทความที่มีคุณภาพจำนวนมากไม่น้อย หรือจะว่าไปมากกว่า (ก็อาจจะดีกว่า) นักวิชาการหรือคนที่เป็อาจารย์มหาวิทยาลัยอีกหลายคนด้วยซ้ำ

บทความนี้เป็นบทความขนาดสั้น เริ่มต้นด้วยแนวคิดทฤษฎีที่จะใช้เป็นกรอบในการศึกษาวิเคราะห์ โดยศิโรตม์เริ่มต้นจากการกล่าวถึงงานของ Giambattista Vico

ในเล่มสองของหนังสือ “New Science” จัมบาติस्ता วิโก เขียนไว้อย่างน่าสนใจว่า จุดเริ่มต้นของประวัติศาสตร์สากล (universal history) มีรากฐานจากเรื่องราวของเทพเจ้าตามธรรมชาติ (natural theogony) ตามแนวดังกล่าวนี้ของวิโก มายาคติ (myth) เป็นต้นกำเนิดของคัมภีร์แห่งเรื่องราวตามลำดับแห่งกาลเวลาที่ต่อมาเป็นที่รู้จักกันในนามของประวัติศาสตร์ ตามจินตนาการเกี่ยวกับเรื่องราวของเทพเจ้าของคนกรีกโบราณ มายาคติเป็นเรื่องเล่าขานกันมา ไม่บอกหรือกำหนดช่วงเวลา หรือจะว่าไป มันกำหนดไม่ได้ ซึ่ง “การณ” ที่ “ไม่มีเวลา” นี้ถือเป็นการขบเคยต่อการขาดความสลักสำคัญในตัวของมันเอง และแม้ว่าในปัจจุบันนี้ เราจะรู้กันดีว่า มายาคตินั้นถือเป็น a ritualized body of text มากกว่า the pre-given ontology, แต่ความเข้าใจต่อมายาคติที่เริ่มขึ้นโดยคนกรีกโบราณยังคงมีอิทธิพลต่อการรอบการรับรู้ของเราต่อประวัติศาสตร์ แม้ว่าปัจจุบัน เราจะสามารถสืบค้นและบอกช่วงเวลาของประวัติศาสตร์หรือมายาคตินั้นๆ ได้ แต่มันจะมีความสำคัญขึ้นก็ต่อเมื่อมันอยู่ภายใต้เงื่อนไขของการรับรู้ของเราในฐานะที่เราเชื่อว่ามันเกิดขึ้นจริงโดยธรรมชาติ และเป็นสากล กล่าวสั้นๆ คือ ความคิดเรื่องมายาคติสร้างความชอบธรรมให้กับการแปลงเปลี่ยนความรู้หรือ “การณ” ที่มี “เวลา” ในประวัติศาสตร์ไปสู่

“ความรู้-ประวัติศาสตร์” ที่เป็นสากล (Universal History)¹² เหมือนมานุษยวิทยาที่ Geertz พูดถึง

แต่กลับไม่ใช่คนกรีกที่สร้างประวัติศาสตร์สากล ประวัติศาสตร์สากลในจาริตะวันตกตัวแรกสุดเกิดขึ้นจากคริสต์ศาสนา มายาคติในคริสต์ศาสนาสร้างความคิดความเชื่อในประวัติศาสตร์สากลขึ้นมา โดยเฉพาะเทววิทยาคริสต์ศาสนา หรือ เรื่องราวของพระผู้เป็นเจ้าในคริสต์ศาสนา ขณะเดียวกันแทนที่ ความเป็นสมัยใหม่ (modernity) จะช่วยเสริมการปฏิเสธมายาคติด้วยการใช้เหตุผลมาแทนที่ แต่กลับสร้างความรู้สำคัญเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ ซึ่งยังคงประกอบด้วยความรู้ในแบบมายาคติเป็นแก่นสำคัญ¹³

เหมือนกับการสร้างเรื่องหรือเล่าเรื่อง การก่อตัวของความเป็นสมัยใหม่ในทางการเมืองต้องการหรือต้องอาศัยแนวความคิดที่เป็นแบบมายาคติ เพื่อที่จะทำให้ส่วนต่างๆ ที่แตกต่างกันไปนั้นบูรณาการเข้าเป็นองค์รวมหนึ่งเดียวกันทั้งหมด อย่างเช่น Hobbes ในการสร้างบุคคลขึ้นมาเพื่อทำหน้าที่ประจักษ์องค์อธิปัตย์ขององค์การเมือง จำต้องใส่ความคิดที่ว่า ความคิดใดก็ตามที่มาก่อวินทำลายความเป็นหนึ่งเดียวและสันติภาพของสหราชอาณาจักร จะต้องไม่ใช่จรรยาบรรณความจริง¹⁴

ในคัมภีร์หรือหลักคิดแบบนี้ มายาคติที่ว่าชุมชนทางการเมืองถือกำเนิดเกิดในฐานะของสัญญาที่พัฒนาขึ้นมาโดยสมัครใจ ท่ามกลางปัจเจกบุคคลต่างๆ¹⁵ การรักษาสัญลักษณ์ของชาติไว้ต้องอาศัยการจัดการอย่างต่อเนื่องต่ออรรถาธิบายทางประวัติศาสตร์มาพอๆ กับเรื่องพื้นที่อาณาเขตทีเดียว¹⁶

¹² Sirote Klampaiboon, *Monarchical Space versus National Memory: A Short Reflexive on the Politics of Displacement of University* หน้า 126-127.

¹³ เพิ่งอ้าง, หน้า 127.

¹⁴ เพิ่งอ้าง, หน้า 127.

¹⁵ เพิ่งอ้าง, หน้า 128.

¹⁶ เพิ่งอ้าง, หน้า 128.

ประวัติศาสตร์ที่ต่อเนื่องเรียกร้องการต่อเนื่องของเวลา จากพื้นฐานนี้
อำนาจสมัยใหม่ได้สร้างเวลาประวัติศาสตร์ขึ้นมา ซึ่งรับรู้กันในลักษณะที่เป็น
เส้นตรง จากจุดเริ่มต้นร่วมกันถึงจุดสุดท้ายหนึ่ง ๆ เวลาที่ถูกสร้างขึ้นซึ่งผูกติด
อยู่กับการกระทำทางการเมืองและสังคม จะบรรลุถึงคุณค่าภายในตัวของมันได้
โดยการก่อตัวลักษณะทางเวลาที่มีคุณสมบัติที่เป็นมายาคติสากล”

คีโรตม์อ้างอิง **Methods and Nations: Cultural Governance
and the Indigenous Subject** (New York, Routledge: 2004) หนังสือ
เล่มใหม่ที่เพิ่งพิมพ์ในปีที่แล้วของ Michael J. Shapiro ซึ่งถ้าใครก็ตาม
หลังจากได้อ่านบทความของคีโรตม์ที่ประยุกต์ใช้แนวคิดของ Shapiro จาก
หนังสือเล่มดังกล่าว สามารถหาอ่านตำราจริงได้จากห้องสมุดรูดอล์ฟ ดี. สมิทของ
คณะรัฐศาสตร์ จุฬาฯ ที่เพิ่งได้หนังสือเล่มดังกล่าวนี้มาพอดี

จากสิ่งที่คีโรตม์เสนอมานี้ ทำให้เราคิดถึงเรื่องราวที่ “พบ” ในสมัยรัชกาล
ที่สี่ไม่ว่าจะเป็นหลักศิลาจารึกหลักที่หนึ่ง ประวัติศาสตร์ความเป็นมาของราชวงศ์จักรี
การวินิจฉัยว่าพระเจ้ากรุงธนบุรีวิปลาส การค้นพบความเก่าแก่ของประเพณี
ลอยกระทงและนางนพมาศ ฯลฯ

แต่ก็มีสิ่งที่เรียกว่า “traumatic time” หรือ “ช่วงแห่งวิกฤต” อย่างที่
เวลาแห่งประวัติศาสตร์ยืนอยู่บนการควบคุมเวลาทั้งหมด (the totalization of
time) ซึ่งช่วงเวลาดังกล่าวคือช่วงเวลาแห่งการทำให้เสียกระบวนการสมมูล เมื่อ
เวลาเดินไปได้อย่างราบรื่นถูกรบกวนหรือขัดจังหวะโดย “ความเป็นจริงของ
เหตุการณ์” (the reality of events) ในช่วงแห่งวิกฤต เส้นทางแห่งเวลาและ
เรื่องราวตามที่เรารับรู้โดยของค็อริปัยจะเผชิญกับการสะดุด ถูกท้าทายประลองโดย
ข้อเท็จจริงหรือชุดของเหตุการณ์ที่สามารถเปลี่ยนสภาวะรวมบูรณาการที่เป็นอยู่
(totalization) นอกจากความล้มเหลวในการล้นคลอน homo logos of time

¹⁷ เพิ่งอ้าง, หน้า 129.

แล้ว ช่วงแห่งวิกฤตยังได้กำหนด เหตุการณ์ที่มีความเป็นอื่น ('the other events') ที่สามารถสร้างความเลื่อมตัวของความเป็นหนึ่งเดียวของประวัติศาสตร์ได้ จะสังเกตได้ว่าทั้งคาลาแชนและคีโรตมีในฐานะที่ศึกษาในสำนักรัฐศาสตร์ ฮาวายอี ใช้แนวทางในการศึกษาการเมืองเหมือนกัน นั่นคือ แนวทางที่ไม่ใช่ กระแสหลัก เป็นแนวทางแบบทางเลือก (alternative) ซึ่งอาจเป็นที่รู้จักกันในนามของแนวหลังสมัยใหม่ที่อยู่ใต้อิทธิพลความคิดของนิทเช่-ฟูโก ซึ่งถ้าจะว่าไปแล้ว การศึกษาในแนวดังกล่าวได้ก่อให้เกิด “การเล่าเรื่องแบบใหม่” ขึ้น โดยที่เรื่องที่ถูกละเลี่ยนก็เป็นเรื่องเดิมอยู่ดี แต่เรื่องมันถูก “รื้อสร้าง-รื้อถอน” และ “มอง” ด้วยวิธีการที่แตกต่างไปจากวิธีการเดิมๆ อันส่งผลให้ “การเล่าเรื่อง” ของคาลาแชนและคีโรตมีมีรสชาติ สุก ตื่นเต้น ไม่น่าเบื่อ และจะว่าไปแล้ว ก็ยังรวมถึงนักวิชาการอย่าง ธงชัย วินิจจะกุล ธนศ วงศ์ยานนาวา และเกษียร เตชะพีระ หรือชัยวัฒน์ สถาอานันท์ (ในบางครั้งบางคราที่เขาคิดว่ามันสมควรที่จะใช้วิธีการเล่าเรื่องแบบนี้ !)¹⁸

จากที่เกริ่นนำถึง “ความสนุก น่าตื่นเต้น ไม่น่าเบื่อ แปลกใหม่ น่าสนใจ” ของการเล่าเรื่องในแบบหลังสมัยใหม่ ที่นี้ท่านผู้อ่านลองคิดดูซิว่า มันจะน่าตื่นเต้นเพียงไร เมื่อคีโรตมีมานำเอาวิธีการเล่าเรื่องดังกล่าวมาเล่าเรื่อง “Monarchical Space versus National Memory” หรืออีกนัยหนึ่งก็คือ “การเมืองแห่งราชาในประชาธิปไตยไทย” (Monarchical Politics in Thai Democracy) ซึ่งกล่าวได้ว่า งานของคีโรตมีเป็นงานชิ้นแรกๆ ในเมืองไทย (หรืออาจจะเมืองนอกด้วยก็ได้) ที่ศึกษาประเด็นดังกล่าวในการเมืองไทยในแนวหลังสมัยใหม่ ดังนั้น เรื่องราวมันจะออกมาเป็นอย่างไร ? ผลจาก “วาทกรรม” ที่เกิดขึ้นต่อ “space & time” ของทั้งตัวคนเขียนและตัวบรรณาธิการจะเป็นอย่างไรใน

¹⁸ ดู รัฐและความรุนแรง ปาฐกถาเพื่อประชาธิปไตย จัดโดยภาควิชาการปกครอง คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เนื่องในวันครบรอบสถาปนาคณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย วันที่ 18 สิงหาคม พ.ศ. 2548 และจะตีพิมพ์ในวารสารสังคมศาสตร์ในฉบับต่อไป

อนาคต ? หรือ “กรรม” ที่เกิดจาก “วาตะ” มันมีจริง ? ก็ขอให้ท่านได้สัมผัส
สัมผัสลองข้อเขียนของศิโรตม์กันเองเถิด

ว่าด้วย “ทฤษฎีวาทกรรม”

Discourse Theories for Social Research: A Proposed Framework for Reflexive Sociology

อ.ดร. สาวิตรี คทวานิจ แสงมา

เมื่อได้ยินคำว่า “Reflexive Sociology” ก็หมีไม่พ้นที่จะต้องคิดถึง
ชื่อนักสังคมวิทยากระบวนนามชาวฝรั่งเศสที่ชื่อว่า “Pierre Bourdieu” ซึ่ง
พยายามจะเสนอแนวทฤษฎีสังคมวิทยาที่เป็น “ทางเลือก” จากกระแสหลักทั่วไป
ที่เรียนว่าตายเกิดไปกับการวิจัยในแบบปฏิฐาน-ประจักษ์นิยมที่จำเจอยู่กับการ
ตั้งสมมุติฐาน เก็บข้อมูล พิสูจน์ว่าข้อมูลที่ได้มานั้นเป็นไปตามสมมุติฐานหรือไม่
ศึกษาทัศนคติ ปัจจัยที่ทำให้เกิด ฯลฯ นักวิชาการจำนวนหนึ่งย่อมรู้สึก
เบื่อหน่ายต่อความจำเจเป็นไม่ตายซากของแนวการศึกษาแบบนี้ แต่ขณะเดียวกัน
นักวิชาการจำนวนไม่น้อยที่ยังยืนยันว่าแนวทางการศึกษาดังกล่าวนี้นี้ยังคงความ
เป็นวิทยาศาสตร์อยู่ และค่อนข้างจะให้ความแม่นยำในการเข้าใจปรากฏการณ์
ทางสังคมที่ค่อนข้างปลอดจากอคติและความคิดความเชื่ออัตวิสัย แต่กระนั้น
ถ้าใครจะคิดว่า การศึกษาด้วยทฤษฎีวาทกรรม (Discourse theories) ห่าง
ไกลจากความเป็นวิทยาศาสตร์ ก็ขอให้ลองอ่านบทความของสาวิตรีดูก่อน แล้ว
อนุญาตให้ “พูดใหม่-ทำใหม่” ได้ ถ้าที่ผ่านมา “พูดผิด-ทำผิด” ไป เพราะงาน
ทางทฤษฎีวาทกรรมของสาวิตรีถือว่าเป็นงานที่ “hard core” กว่างานที่พูดถึง
ทฤษฎีวาทกรรมทั่วๆ ไปที่ผ่านมา

สาวิตรีเป็นนักวิชาการทางภาษาศาสตร์ซึ่งแน่นอนว่าเมื่อนักภาษาศาสตร์
จับเรื่องวาทกรรม ย่อมแตกต่างจากนักวิชาการสังคมศาสตร์ทั่วๆ ไป เพราะ

ภาษาศาสตร์นั้นมิใช่ความรู้ที่ขาดกฎเกณฑ์ที่เคร่งครัดโดยเฉพาะอย่างยิ่งกฎเกณฑ์ในการศึกษาที่เป็นวิทยาศาสตร์ เช่น เรื่องของจิตวิทยาการรับรู้ เป็นต้น จะว่าไปแล้ว โดยแท้จริง การศึกษาวิเคราะห์ตามแบบวาทกรรม จำต้องอาศัยความรู้ความเข้าใจทางภาษาและภาษาศาสตร์เป็นอย่างดี หลายคนอาจนึกถึงการศึกษา “ภาษา” ในฐานะที่เป็นบริบทหรือกรอบอย่างหนึ่งที่ผู้เขียน (เช่น นักคิดทางการเมือง หรือนักทฤษฎีการเมืองและสังคม) ไม่สามารถก้าวพ้นไปได้ และที่สำคัญมันมีอิทธิพลต่อโครงสร้างและวิถีคิดของผู้เขียนโดยที่เจ้าตัวมันจะไม่ค่อยจะรู้ตัวเสียด้วยซ้ำ¹⁹ และถ้าจะทำความเข้าใจถึงเจตนาจุดมุ่งหมายที่แท้จริงของผู้เขียนให้ได้ ก็จำเป็นต้องเข้าใจโครงสร้าง สัญลักษณ์ ความหมายของภาษาที่ผู้เขียนใช้ นอกเหนือไปจากทำความเข้าใจบริบททางเศรษฐกิจ การเมืองและสังคมแล้ว

จากร่องรอยและกลิ่นอายที่ปรากฏในบทความนี้ ทำให้ผู้อ่านจำนวนไม่น้อยย่อมทราบว่า บทความนี้เป็นผลพวงที่มาจากงานวิจัย บทความนี้มีประโยชน์อย่างยิ่งต่อผู้ที่สนใจที่จะทำงานวิจัยตามแนว “วาทกรรม” เพราะสาวิตรีได้ให้รายละเอียดในประเด็นดังกล่าวอย่างดียิ่ง บรรณาธิการเคยขออนุญาตที่จะแปลเป็นภาษาไทยเพื่อจะได้เป็นประโยชน์ต่อผู้อ่านในวงกว้างยิ่งขึ้น แต่ผู้เขียนยืนยันขอให้ตีพิมพ์ในภาษาอังกฤษ ก็หวังว่าท่านผู้อ่านคงจะได้ฝึกฝนทักษะในการอ่านตัวบทภาษาอังกฤษจากวารสารฉบับนี้กันอย่างเต็มอ้อม ไม่ว่าจะเป็งานของคาลาแฮน คีโรตม์และสาวิตรี ไหนๆ จะ “Go Inter” กันแล้ว ก็ต้องเอากันหน่อย ไม่ว่ากันนะครับ !

สาวิตรีเข้าใจดีว่า นัยความหมายหรือนิยามของคำว่า “วาทกรรม” นั้นมีมากมายหลายตา แต่กระนั้น สิ่งที่สามารถถือได้ว่าเป็นนัยความหมายหลักๆ ของวาทกรรมก็คือ สิ่งที่อยู่เหนือประโยค การใช้ภาษาและระดับของการกระทำ

¹⁹ ดู Discourse Theories for Social Research: A Proposed Framework for Reflexive Sociology, หน้า 139 และ 211.

ทางสังคมที่มีขอบเขตกว้างกว่าเพียงเรื่องของภาษา (linguistic instances of language) เราสามารถสังเกตทำความเข้าใจวาทกรรมได้จากการที่มันทำ “หน้าที่” ภายใต้อาณัติหรือบริบทในการสื่อสารหนึ่ง ๆ ซึ่งสาวิตรีได้สรุป และสังเคราะห์จากความคิดในเรื่องวาทกรรมที่เสนอโดยนักวิชาการผู้เป็นเอตทัคคะ ในสาขานี้ อันได้แก่ van Dijk, Schiffrrin, Saussure และ Laclau เป็นต้น

สาวิตรินำแนวคิดเรื่อง “หน้า” (face) ในฐานะที่เป็นภาพลักษณ์ของ คนต่อสาธารณะมาใช้ในการวิเคราะห์วาทกรรมของเธอ²⁰ ซึ่งมีความใกล้เคียงกับ ประเด็นเดียวกันที่ Emelio Betti ใช้ใน “hermeneutics” ของเขา²¹

โดยพื้นฐาน หน้า ที่ว่านี้มีสองประเภท นั่นคือ หน้าบวก และ หน้าลบ (negative face and positive face) ซึ่งในการปฏิสัมพันธ์ทางสังคม มนุษย์เราได้พัฒนาภาพลักษณ์ของตัวเองต่อสาธารณะ (public self-image) ในสองลักษณะหรือสองหน้า คือ หน้าบวกและหน้าลบ อย่างที่กล่าวไป โดยหน้า เราจะแสดงความเป็นบวกในกรณีที่เราต้องการทำให้ตัวเราหรือความคิดของเรา เป็นที่ยอมรับชื่นชมจากผู้คน ส่วนหน้าลบของเราจะปรากฏ ก็เมื่อเราต้องการที่จะตีกรอบพรมแดนพื้นที่ของเรา ซึ่งรวมถึงสิทธิส่วนตัวที่ไม่ต้องการให้ใครมายุ่ง วุ่นวาย หรืออีกนัยหนึ่ง หน้าลบคือ เสรีภาพที่จะแสดงออกในฐานะที่เป็นสมาชิก ที่สามารถเข้มแข็ง (ที่สามารถรักษาพื้นที่ส่วนตัวหรือความเป็นตัวของตัวเองไว้ ได้บรรณาธิการ) โดยคนอื่นไม่สามารถเข้ามาก้าวล้ำ

นอกจากนี้ สาวิตรียังชี้ให้เห็นถึงพัฒนาการของทฤษฎีความสุภาพหรือ ทฤษฎีหน้าตาในรายละเอียดมากขึ้นไปอีก เธออธิบายว่า เมื่อมีการปฏิสัมพันธ์กัน ในสาธารณะ และมีบุคคลที่สามอยู่ด้วย ซึ่งหมายความว่าในสถานการณ์ดังกล่าว

²⁰ เพิ่งอ้าง, หน้า 195.

²¹ นักปรัชญาแนวโรแมนติคและนักทฤษฎีสมัยใหม่ชาวอิตาเลียน (1890-1968) ที่มีผลงานเชิง ทฤษฎีเกี่ยวกับเฮอริเมนุติคที่น่าสนใจ

นั่น มีบุคคลอื่นที่ทำหน้าที่เป็นผู้ดู (audience) เราปฏิสัมพันธ์กับคู่ปฏิสัมพันธ์ของเราอยู่ด้วย ซึ่งทำหน้าที่เสมือนเป็นพยานต่อปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้น ตัวเราในฐานะผู้ใช้ภาษาจะสร้างสิ่งที่เราเรียกว่า หน้าสาธารณะ (the public face; PF) ของเราขึ้นมา และเช่นกัน หน้าสาธารณะของเรามีสองหน้า นั่นคือ หน้าบวกในสาธารณะ (public positive face; PPF) และ หน้าลบในสาธารณะ (public negative face; PNF) และหน้าที่ทั้งสองนี้คือ ภาพลักษณ์ตัวตนของเรา (the self-images) ซึ่งเราในฐานะที่เป็นสมาชิกของสังคมเลือกใช้หรือแสดงออกในการปฏิสัมพันธ์ในสาธารณะ โดยหน้าบวกในสาธารณะของเรา คือ ภาพลักษณ์ที่เราแสดงออกอย่างสม่ำเสมอ สอดคล้องกันในทุกโอกาสทั่วไป เพื่อแสดงออกถึงความเป็นคนที่มีเหตุผล น่าเชื่อถือ โดยคำนึงถึงผู้คนสาธารณะทั่วไป และที่สำคัญคือ การแสดงออกถึงความใส่ใจในข้อเรียกร้องหรือความต้องการของคนที่เป็นพวกหรืออยู่ในเครือข่ายของความเป็นมิตรมากกว่าศัตรู ส่วนหน้าลบในสาธารณะคือ การแสดงออกเพื่อยืนยันถึงสิทธิที่จะไม่ต้องถูกการบังคับหรือกดดันในพื้นที่หรือชีวิตทางการเมือง กล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ หน้าลบในสาธารณะหมายถึง ความเป็นอิสระ การมีอำนาจในตัวตนของเรา โดยเฉพาะอย่างยิ่งในบริบทของการเมือง²²

สลาวิกกล่าวไว้ว่า ขณะเดียวกัน ในการปฏิสัมพันธ์ประจำวัน เรามักจะพบว่า มีการกระทำมากมายที่นำไปสู่การคุกคาม “หน้าบวก” และ “หน้าลบ” ของคนอื่น หรือแม้กระทั่งของตัวเอง ซึ่งศัพท์วิชาการในภาษาอังกฤษเขาเรียกย่อๆ ว่า “FTA” ซึ่งไม่ได้หมายถึง “เหตุการณ์ร้าย” แต่อย่างใด เพราะในที่นี้มันมาจาก “Face Threatening Acts” หรือถ้าจะลองแปล ก็น่าจะหมายถึง “การกระทำที่ทำให้เสียหน้า” ไม่ว่าหน้านั้น จะเป็นหน้าด้านบวกหรือด้านลบของเราหรือของใครก็ตาม ซึ่งโดยปกติแล้ว ผู้ใช้ภาษาไม่ว่าจะเป็นตัวเราหรือใคร

²² เฟิงอ้าง, หน้า 196.

ก็ตามมักจะหาทางหลีกเลี่ยงไม่ให้เกิดการกระทำหรือการสื่อสารของเขานั้นกลายเป็น “FTA” ไป ซึ่งวิธีการที่ผู้ใช้ภาษาใช้หรือเลือกใช้เพื่อหลีกเลี่ยงสถานการณ์ดังกล่าวนี้ ถือได้ว่าเป็น “ยุทธศาสตร์” (strategy) อย่างหนึ่งในสายตายของ นักวิชาการทฤษฎีวาทกรรม

ตัวอย่างของ “FTA” หรือการสื่อสารทางการพูดที่นำไปสู่การเสียหน้า ทั้งผู้รับสารและผู้ส่งสารที่ชัดเจนและรู้จักกันทั่วไป น่าจะได้แก่ ผู้นำการเมืองคนปัจจุบัน (พ.ต.ท. ทักษิณ ชินวัตร) ที่ทั้งนิยม “FTA” ในฐานะที่หมายถึงเหตุการณ์คำเสรี และ “FTA” ที่เป็นการสื่อสารที่นำไปสู่การเสียหน้า ตัวอย่างหนึ่งคือการสื่อสารต่อสาธารณะในกรณีปัญหาสามจังหวัดภาคใต้ในช่วงต้นๆ โดยใช้ว่า “โจรกระจอก” เรียกผู้ก่อเหตุ ซึ่งมาบัดนี้ คนเหล่านั้นได้แสดงให้เห็นว่าพวกเขาไม่ใช่ “โจรกระจอก” ทั้งๆ ที่จริง ๆ แล้ว จะใช่หรือไม่ใช่ในตอนแรกเริ่มก็ไม่มีใครทราบได้ แต่ที่แน่ๆ ก็คือ คนพูดได้เสียหน้าทั้งหน้าบวกและหน้าลบในสาธารณะไปเรียบร้อยโรงเรียนปอนะแล้ว และก็ไมรู้เหมือนกันว่า การใช้มาตรการความรุนแรงที่ทวียิ่งขึ้นเรื่อย ๆ นี่เป็น “ความพยายามที่จะรักษาหรือกู้หน้า” ของตนกลับคืนมาหรือไม่ก็ไม่ได้ทราบอีกเหมือนกัน ถ้าใช่ มันก็คงจัดอยู่ในประเภท “Face Saving/Rescuing Acts” กระจมั่ง ?!

เกริ่นมาแค่นี้ ก็น่าจะพอกระตุ้นต่อมทิว “ความรู้” ของท่านผู้อ่านได้ไม่มากนักน้อย ที่จะพุ่งเข้าไปในงานของสาวตรีเพื่อจะได้รรถรสแบบเต็มรูปแบบเกี่ยวกับทฤษฎีวาทกรรม เพราะที่กล่าวไปนี้ เป็นเพียงแค่ส่วนน้อยเท่านั้น เพราะยังมีประเด็นเรื่อง “ความสุภาพแบบบวก” (positive politeness) และ “ความสุภาพแบบลบ” (negative politeness) ซึ่งนำไปสู่ “ทฤษฎีแห่งความสุภาพ” (Politeness Theory) ซึ่งอาจจะฟังแปลกหูสำหรับหลาย ๆ ท่าน หรือบ้างไม่เคยได้ยินมาก่อน เพราะฉะนั้น คงไม่มีอะไรดีกว่าการเข้าไปรับความสุขทางสมองด้วยตัวของท่านเอง โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การปรับใช้ทฤษฎี “สองหน้าสาธารณะ” (public positive and negative faces) และ “ทฤษฎีสุภาพ” (Politeness

Theory) ในการศึกษาสังคมไทย เพราะสังคมไทยเรานั้น เรื่อง “หน้า” เป็นเรื่อง “ใหญ่” กว่าเรื่องอื่นๆ เพราะพวกเรามักจะชอบ “หน้าใหญ่” กัน (มากกว่าหน้าเหลี่ยมๆ แบนๆ) ขณะเดียวกัน “ความอ่อนน้อมสุภาพ” ถือเป็นเอกลักษณ์ไทย ที่โดดเด่น ขนาดนี้แล้ว ไม่อ่านงานของสาวิตรีไม่ได้แล้ว !

และจบท้ายด้วยบทวิจารณ์สดๆ ร้อนๆ ที่มาตอนปิดต้นฉบับแล้วก็คือ “ข้อวิจารณ์บางประการต่อ...ข้อพิจารณาของครุธรรมและลดทอนของวีระ สมบูรณ์” ของพิพัฒน์ พสุธารชาติ วิศวกรนักปรัชญาเจ้าเก่าของเรา และเรา คงจะได้อ่านบทตอบกลับจาก ดร. วีระ สมบูรณ์ ในเร็ววันนี้

พบกันใหม่ฉบับหน้า

ไชยันต์ ไชยพร